

Πόσο εύκολα, μου γράφει ἓνας ἀναγνώστης τῶν ἄρθρων μου, ἐμάθαμε ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα νὰ λέμε ὅτι γιὰ τὴν ἀνάδειξη ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποφασίζουν ὄχι τὰ οὐσιαστικά προσόντα, οὔτε οἱ πραγματικὲς ἐπιδόσεις, ἀλλὰ ὁ νεποτισμὸς καὶ ἡ κομματικὴ συναλλαγή! Τὸ ὅτι ἓνα τέτοιο πρᾶγμα γίνεται σχεδὸν κατὰ κανόνα, εἶναι λιγότερο κακὸ ἀπὸ τὸ ἀξιοθρήνητο γεγονός ὅτι συνηθίσαμε σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε ἔπαψε πιά νὰ μᾶς κάνει ἐντύπωση καὶ τὴν ἀναφέρομε σὰ νὰ εἶναι τὸ πιὸ φυσικὸ καὶ αὐτονόητο πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Ἐχει ἀμβλυυνθεῖ τὸ ἠθικὸ μας αἰσθητήριον, καὶ ἡ ἔξη (αὐτὸς ὁ φοβερὸς ψυχολογικὸς αὐτοματισμὸς) μᾶς ἔφερε στὸ σημεῖον οὔτε νὰ ἐξοργιζόμαστε γι' αὐτὴ τὴν ἀταξία, οὔτε νὰ διαμαρτυρόμαστε πιά. Ἐχεις πλάτες; Ἀγεδαίνεις. Δὲν ἔχεις; Νὰ εἶσαι εὐχαριστημένον πρὸς τὸν ἀφῆλτον ν' ἀναπνέεις. Ἔτσι γινότανε πάντα. Ἔτσι γίνεται καὶ τώρα. Ἔτσι λοιπὸν θὰ γίνεται. — Αὐτὴ τὴ ντροπὴ τὴ λέμε χωρὶς νὰ κοκκινίζομε. Γιὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι δὲν τὴν αἰσθανόμαστε.

Ἡ ἔλλειψη εὐαισθησίας, παρατηρεῖ ὁ στοχαστικὸς ἀναγνώστης μου, εἶναι ἓνα φαινόμενον πολὺ πιὸ ἀνησυχητικὸ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀνωμαλία. Γιατὶ δείχνει ὅτι ἡ κοινὴ μας γνώμη ἔπαψε πιά νὰ ἀντιδρᾷ στὶς ἠθικὰς ἀσχημίας. Τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον κατόρθωμα τῶν ἐπιτηδείων, ὄχι μόνο στὴν περίπτωσι πρὸς μᾶς ἀπασχολεῖ, ἀλλὰ σὲ κάθε περίπτωσι. Κατάφεραν ἓναν κόσμον ὁλόκληρον νὰ ἐξοικειωθεῖ σὲ μιὰν ὀλέθρια ἀναποδιά. Καὶ ὄχι μόνο νὰ τὴ δέχεται ἀδιαμαρτύπητα, ἀλλὰ νὰ μὴ τὴν βλέπει καὶ σὰν ἀναποδιά, παρὰ

σάν κάτι κανονικό και τυπικό, σύμφωνα με ό,τι ονομάζουμε ρεαλιστική αντιμετώπιση τῆς ζωῆς. Ἐάν τολμήσει κανείς νά παρατηρήσει τήν ἀρυθμία, προκαλεῖ τήν ἐλαρότητα τῶν ἄλλων: ποῦ ζεῖς; σιὰ σύγνεφα;

Συμφωνῶ ἐντελῶς μέ τις παρατηρήσεις τοῦ ἀναγνώστη μου καί εὐχαρίστως τίς καταχωρίζω ἐδῶ. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὸ θέμα ἔχει πολὺ μεγάλην ἔκταση καί εὐκολα δὲν ἐξαγ-
τλείται. Κάποιο βᾶθος μπορεῖ νά συνοψιστεῖ στή θλιβερή δια-
πίστωση: ὅτι γιὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀνθρώπους μας ὁ στίδος ἐδῶ στήν Ἑλλάδα, καί μάλιστα αὐτὰ τὰ δέσκα χρόνια ποῦ περνοῦμε, εἶναι πολὺ κακός. Ἐκεῖνος ποῦ ἀπὸ ἰδιοσυγκρα-
σία ἢ ἀπὸ ἠθικὴν ἀνωτερότητα θά θελήσει νά ἀγωνιστεῖ μέ εὐγένεια καί νά μοχθήσει μέ τιμιότητα, εἶναι ἐνεργήντα φο-
ρὸς στίς ἑκατὸ χαμένος. Ἀργά ἢ γρήγορα (αὐτὸ θά ἐξαρ-
τηθεῖ ἀπὸ τήν ἀντοχὴ τῶν νεύρων του) θά ἀναγκαστεῖ νά ἐγκαταλείψει τὸν ἀγῶνα καί ν' ἀποσυρθεῖ σὲ μιὰ μακρινὴ κερκίδα πικραμένος καί ἀπογοητευμένος. Κάτι χειρότερο ἀκόμα: θά ὑποχρεωθεῖ καί νά χειροκροτεῖ σὲ λίγον καιρὸ ἐκείνους ποῦ θριαμβεύουν μέ τοὺς τρόπους τοὺς γνωστούς. Τοὺς τρόπους ποῦ ἀπὸ ἀηδία αὐτὸς δὲν καταδέχτηκε νά με-
ταχειριστεῖ.

Ἄν δὲν τὸ κάνει κι' αὐτό, ὄχι μόνο θά χάσει τὴ λι-
γιστὴν ὑπόληψη ποῦ μπορεῖ ἀκόμη νά ἔχει σὲ μιὰ κοινωνία
συντησιμένη νά ὑποκλίνεται μπροστὰ σὲ ὅσους φτάνουν καί
νά ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ μέσα ποῦ τοὺς ἔφεραν στὸ τέρμα — ἀλ-
λά κινδυνεύει καί νά ἐξοντωθεῖ μέ ἀδυσώπητη σκληρότητα
ἀπὸ τοὺς ἐπιτήδειους νικητὲς τοῦ ἀχάριστου ἀγωνίσματος.
Τοὺς γίνεται ἀνυπόφορος καί μέ μόνη τὴν παρουσία του.
Ἄκριδῶς γιὰτὶ βλέπουν ἀπάνω στὸ πρόσωπό τους τὴ συνεί-
δησή τους νά τοὺς ὑποτιμᾷ γιὰ τὴν ἀπρέπειά τους. Αὐτὸς
τώρα εἶναι ἡ ἀνωμαλία ποῦ πρέπει νά φύγει ἀπὸ τὴ μέση
ὅπως - ὅπως, γιὰ νά μένει ἀδιατάρακτος ὁ κανόνας. Γιὰ νά
τρίβουν οἱ τυχεροὶ ἡσυχιοὶ καί εὐχαριστημένοι τὰ χέρια τους
καί νά φιλοσοφοῦν: Ἔτσι εἶναι αὐτὸς ὁ κόσμος; φάε τοὺς
ἄλλους γιὰ νά μὴ' σὲ φᾶνε; τοῦτο ὑπαγορεύει ἕνας νόμος τού-
της τῆς ἀθλητικῆς ζωῆς; ποιὸς φταίει; — φυσικὰ κανεῖς.

Και με έλαφριά καρδιά, χωρίς καθόλου επίγνωση τῶν συνεπειῶν, θυσιάζομε ἐδῶ στήν Ἑλλάδα τοὺς καλύτερους ἀνθρώπους μας, τοὺς ρίχνομε στοῦ περιθώριο καὶ τοὺς τσαλαπατοῦμε. Δὲν ξέρω ἄλλον τρόπο πού νά ἐφαρμόζει στόν τομέα τῆς πνευματικῆς ζωῆς μέ τέτοιαν ἀγριότητα καὶ τόσην ἀσυνειδησία τὸ θεσμὸ τῶν ἀνθρωποθυσιῶν. "Ὅπου καὶ νά στρέψετε τὸ βλέμμα σας, θά ἰδαίτε ἐδῶ σωρεία ἱκανῶν ἀλλ' ἀχρηστευμένων, ἀνθρώπων πού πολλά, πάρα πολλά θά μπορούσαν νά προσφέρουν, ἂν ὁ στίδος μας ἦταν καλύτερος. "Ἄν, ἀντὶ νά παραγκωνιστοῦν ἀπὸ τοὺς ἐπιτήδειους, εὑρισκαν τρόπο νά ξεδιπλώσουν τίς δυνάμεις τους καὶ νά δώσουν τὰ φῶτα καὶ τὰ ἔργα τους στήν πολιτική, στή διοίκηση, στή διπλωματία, στήν ἐκκλησία, στήν ἐκπαίδευση, στοῦ πανεπιστήμιου, στή δικαιοσύνη, σὲ ὅλες τέλος πάντων τίς σφαίρες τῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους. Ὁ τροχὸς ὅμως τοὺς ἐξακόντισε στήν ἄκρη. Γιατί μέσα στοὺς στροβιλισμούς του ἔπρεπε νά ἦσαν δεινοὶ ἀκροβάτες γιὰ νά τὰ καταφέρουν νά σταθοῦν, ἐνῶ αὐτοὶ ἔχουν τὸ φοβερὸ γιὰ τὴν Ἑλλάδα μειονέκτημα νά εἶναι ἀδέξιοι στοῦ χορὸ τῆς ἀσταθοῦς ἰσοροπίας, νά μὴν κάμπτουν εὐκολὰ τὴ σπονδυλική τους στήλη, νά ἔχουν ἀθύπαρξία καὶ θάρρος γνώμης καὶ βαθύτερη τιμιότητα. Ὅλα δηλαδὴ τὰ προσόντα γιὰ νά εἶναι αἰωνίως τὰ θύματα.

Ἐπειδὴ μάλιστα σ' αὐτόν τὸ δύσμοιρο τρόπο τὸ πολιτικὸ μας κλίμα ἀλλάζει κατὰ σταθερὰ περιοδικὰ διαστήματα καὶ στοὺς κομματικούς ἀγῶνες μας τὰ πάθη καὶ τὸ πείσμα καὶ ὁ φανατισμὸς τυφλώνουν μικροὺς καὶ μεγάλους — μέσα στή θύελλα οἱ ἐπιτήδαιοι βρίσκουν λαμπρὲς καὶ συχνὲς εὐκαιρίες νά κάνουν τὴ δουλίτσα τους. Περιστοιχίζου τοὺς δυνατοὺς τῆς ἡμέρας, διαβάλλου τοὺς ἀντιπάλους των — καὶ ὁ τροχὸς κάνει τὸ θαῦμα του : ὁ στίδος μένει ἐλεύθερος ἀπὸ τοὺς ἀνταγωνιστὲς καὶ οἱ κερκίδες, ὅπου συνωθοῦνται οἱ ἀχρηστευμένοι, γεμίζουν. Μὲ τέτοιους ὅρους ἐπιλογῆς τῶν ἡγετικῶν μας στελεχῶν, εἶναι ν' ἀποραῖ κανεὶς γιατί δὲν προκόβει ἡ χώρα μας :

Μαντεύω τὴν ἀντίρρηση τῶν λεγόμενων ρεαλιστῶν, ἐκείνων δηλαδὴ πού ἔχει ὑπ' ὄψη του ὁ ἐπιστολογράφος μου

καὶ σημειῶναι μὲ ἀγανάκτησιν τὴν ἀμόλυνσιν τοῦ ἠθικοῦ των αἰσθητηρίου. Θὰ εἶποῦν ὅτι αὐτὰ γίνονται παντοῦ, ἀκόμη καὶ σὲ τόπους περισσότερο προηγμένους ἀπὸ τὸν δικό μας. Δὲν τὸ ἀμφισβητῶ. Μὲ μερικοὺς ὅμως περιορισμοὺς ποὺ ἔχουν ἐξαιρετικὰ μεγάλη σημασία. Πρῶτον ὅτι οἱ ἀσχημίες αὐτὲς ἐκεῖ δὲν γίνονται στὴν ἴδια κλίμακα. Κ' ἔτσι περισώζεται ἀπὸ τὸν ὄλεθρον μεγαλύτερο ποσοστὸ ἰκανῶν καὶ τιμίων ἀνθρώπων. Δεύτερον ὅτι οἱ ἄλλες χῶρες ἔχουν πολὺ μεγαλύτερον πληθυσμὸ ἀπὸ τὴ δική μας ποὺ ἡ μοίρα τῆς ἔγραψε γὰ δεχθῆναι διὰ μέσου τῶν αἰῶνων πολεμῶντας δεξιά καὶ ἀριστερά, γὰ γὰ διατηρήσει τὸ φτωχὸ λαὸ τῆς ἀπάνω σὲ τοῦτον τὸν ἄγονο ἀλλὰ ἀγαπημένον βράχο. Ἐπομένως διαθέτουν ἀρ.ημητικὰ πολὺ περισσότερες προσωπικὲς δυνάμεις ἀπὸ ὅσες διαθέτομε ἡμεῖς. Κι' ἂν θυσιάζονται λοιπὸν μερικὰς ἀπὸ τὸν ἀδυσώπητο τροχὸ τῆς ἀνθρώπινης μικροψυχίας, πάντα μένει ἓνα ἀπόθεμα μεγάλο ποὺ εὐκόλα δὲν ἐξαντλεῖται.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ ἓνας τρίτος λόγος σοβαρότερος ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δύο. Τὸν εἶπε κάποτε ἓνας ξένος στὸν Βενιζέλο, ἔταν πικραμένος ὁ μέγας πολιτικός ρώτησε ἂν ὑπάρχουν στὸν τόπον του τόσοι παλιάνθρωποι ὅσοι στὴν Ἑλλάδα. Ὁ ξένος ἀποκρίθηκε μὲ παρρησία: στὸ δικό του τόπον, εἶπε, οἱ κλυτεργαροὶ εἶναι πολὺ περισσότεροι, ἀλλὰ οἱ τίμιοι ἔχουν μεγαλύτερο θάρρος καὶ εἶναι πολὺ γενναϊότεροι.— Μὲ τὴν παρατήρησιν αὐτὴ ἀγγίζομε τὸ πιὸ νευραλγικὸ σημεῖον τοῦ προβλήματός μας. Τοῦτο ἀκριδῶς μᾶς λείπει: δὲν μᾶς λείπουν σὲ κάθε τομέα τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς οἱ τίμιοι, ἀλλὰ λείπει ἀπὸ τοὺς τίμιους ἀνθρώπους μας ἡ μεγάλη γενναϊότητα. Καὶ ἔτσι τὸν τόπον τὸν δίνουν μὲ τὸ ἀπέραντο θράσος τους οἱ ἄλλοι. Αὐτοὶ ποὺ κυριαρχοῦν στὸ στίβον κ' ἔχουν συντάξει τοὺς κανονισμοὺς του ἀπάνω στὰ δικά τους μέτρα.

Ο Τ Ι Μ Η Τ Η Σ

Νά φυλάγεται από εκείνον που μιλάει πολύ ζωηρά για την αρετή του και αμείλικτα επιτιμάει τους άλλους. Στην αρετή τη διαπίστωση έχει φτάσει με την αλάθητη διάγνωσή του το κοινό αίσθημα. Αποφθεγματικά έχουν την ίδια αρχή διατυπώσει όλοι σχεδόν οι σοφοί του κόσμου, από πανάρχαια χρόνια. Ανέκαθεν οι συνετοί άνθρωποι δείχνουν πολύ λίγη εμπιστοσύνη προς όσους επαίρονται επιδεικτικά για την ήθική τους υπεροχή και κατακεραυνώνουν με όργη και δίχως έλεος τους « ύστερογεντας » ή τους « άμφιδόλους ». Χωρίς να έχουν ιδιαίτερα εγκύψει στην ψυχολογία των « τιμητών » οι άπλοοι και τίμιοι άνθρωποι έχουν με το ένστικτο εισδύσει στον πυρήνα του ζητήματος. Αφού είσαι πραγματικά εν τάξει με τη συνείδησή σου, γιατί φωνάζεις; Τί σε κάνει να κραυγάζεις για την αρετή σου; Ποιόν θέλεις να πείσεις — τους άλλους ή τον έαυτό σου; Οι άλλοι δέν σε ρωτούν, γιατί επί τέλους ή αρετή σου είναι ζήτημα δικό σου, υπόθεσή σου έσωτερική. Μήπως λοιπόν σε πιέζει και σ' ένοχλαί ο ίδιος έ έαυτός σου και αυτόν προσπαθείς να καθησυχάσεις με τις φωνές σου; Πρώτη άπορία.

Υστερα έρχεται ή δεύτερη. Γιατί τόσο μένος στην κατάκριση που κάνεις των άλλων; Και αυτός ο ύστερισμός, αυτή ή παθολογική έπιμονή να διαλαλείς σε όλους τους τόπους ότι οι δείνα και οι δείνα είναι κακοί και έλεεινοί, άθρησκοι, προδότες κτλ. κτλ. Έχεις καλά - καλά ο ίδιος ξεκαθαρίσει μέσα σου τά έλατήρια που σε έκαναν τιμητή των άλλων, τιμητήν όργισμένο, άφρισμένο, φανατικό; Είσαι έντε-

λῶς βέβαιος, ὄχι γιὰ τὴν ἀναξιότητα ἐκείνων ποὺ κατηγορεῖς, γιὰ τὸ πάθος καὶ τὸ πείσμα δὲν σὲ ἀφήνουν γὰ ἰδεῖς καὶ τὴν ἄλλη ἔψη τοῦ νομίσματος, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀγνότητα τῶν ἐλατηρίων ποὺ σὲ σπρώχνουν στὴν ἐμπαθῆ ἐπίκριση; Ἐὰν παραφωνάζεις, ἐὰν γυρίζεις καὶ ξαναγυρίζεις στὸ ἴδιο θέμα, ἐὰν μὲ ὄλα ὅσα σοῦ ἀντιτείνουν ὑπερασπιζόμενα τὸν ἑαυτὸ τους τὰ θύματα τῆς ὀργῆς σου, ἐσὺ ἐξακολουθεῖς νὰ μαίνεσαι, κάτι τὸ περίεργο σοῦ συμβαίνει καὶ πρέπει γὰ βρεῖς τρόπο νὰ ἰσχυράσεις γιὰ μιὰ στιγμή, γὰ ἀνακρίνεις τὸν ἑαυτὸ σου καὶ μόνος σου γὰ τὸ ἀνακαλύψεις. Μήπως ἄρχισες γὰ πεισιμῶνεις, γιὰτι ἔχει ἤδη σαρκωθεί μέσα σου ἡ βίαση ὑποψία ὅτι μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ἄλλος δίκιο; Ἡ μήπως ἔπαθες κάτι ἄλλο: σὲ πήρε ὁ κατήφορος καὶ τώρα πιά δὲν μπορεῖς νὰ κρατηθεῖς καὶ γι' αὐτὸ φωνάζεις, γιὰ νὰ πείσεις πρῶτα τὸν ἑαυτὸ σου καὶ ὕστερα τοὺς ἄλλους ὅτι δὲν κατρακυλᾷς;...—

Ἔχω γὰ προτείνω ἕναν ἀκόμη ὄρισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν προτείνω χωρὶς καμιὰ διάθεση παραδοξολογίας. «Ἀνθρώπος εἶναι τὸ ζωντανὸ ὄν ποὺ ξέρεῖ τὰ πιὸ ἀτομικὰ ἐλατήρια τῶν πράξεών του γὰ τὰ παρουσιάζει μὲ τὸν τύπο γενικῶν καὶ ἀφηρημένων ἀρχῶν». Εὐρημα καινούργιο δὲν εἶναι τοῦτος ὁ ὄρισμός. Εἶναι ἀπλή ἀντιστροφή μιᾶς ἐξαίσιης σκέψης ποὺ τὴ χρωτοῦμε σ' ἕνα μεγάλο ἠθικὸ φιλόσοφο, τὸν Kant. Ἠθική, ἔλεγε ὁ Kant, εἶναι ἡ βούληση ποὺ ἐμπνέεται καὶ ἐνεργεῖ σύμφωνα μὲ γενικὲς καὶ ἀναγκαῖες ἀρχές, δηλαδὴ μὲ νόμους. Ὅταν ἀφήνεσαι στὶς ἀτομικὲς σου προθέσεις, ὅταν τὰ κίνητρα τῶν πράξεών σου ἔχουν στενὰ προσωπικὸ τόνο, καμιὰ ἐγγύηση δὲν ὑπάρχει ὅτι ἡ βούλησή σου εἶναι πραγματικὰ ἠθική. Τὴν ἠθικὴ ποιότητα καὶ ἀξία παίρνει ἡ πράξη σου ἀπὸ τὸν καθολικὸ κανόνα ποὺ ἔρχεται γὰ ἐφαρμόσει. Ἔτσι μιλεῖ ὁ ἠθικοφιλόσοφος. Αὐτὸς θὰ ἔδινε στὸν ἄνθρωπο ἕναν ὄρισμὸ σὰν αὐτὸν ἔδω: «Ἀνθρώπος εἶναι τὸ ζωντανὸ ὄν ποὺ μπορεῖ νὰ ἐνεργεῖ ἠθικά, δηλ. σύμφωνα μὲ γενικὲς καὶ ἀφηρημένες ἀρχές». Ὁ ψυχολόγος ὅμως ποὺ ἐξερευνᾷ τὴν πραγματικότητα καὶ δὲν θεογονοῦσε, γιὰτι δουλειά του εἶναι ἀπλῶς γὰ ἐξηγεῖ καὶ

ἔχει νὰ φρονηματίζει τὸν ἄνθρωπο, μιλεῖ συνήθως μιὰν ἄλλαν γλῶσσα, πολὺ πιὸ πεζή, ὠμὴ καὶ κάποτε ἀνυπόφορη. Αὐτὸς διαπιστώνει ὅτι ἡ ὑποκρισία εἶναι κάτι φοβερά, ἐκπληκτικὰ ἀνθρώπινο. Καὶ ὅπως ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι νὰ ὀρίσεις τὸν ἄνθρωπο (γιατὶ πολλὰς καὶ ποικίλας εἶναι οἱ ἰδιορυθμίαι του), ἔτσι ὑπάρχει καὶ ὁ τρόπος νὰ τὸν βρεῖς μέσα σ' αὐτὴ τὴν πολὺ χαρακτηριστικὴν ἰδιότητά του, τὴν ὑποκρισία, καὶ μ' αὐτὴν νὰ δώσεις τὸν ὀρισμὸν του.

Τὸ ζῶον (ἔχει τὸ ἐξημερωμένον καὶ ἐκφυλισμένον) δὲν ὑποκρίνεται. Φαίνεται ἐκεῖνο πὺ εἶναι. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἔχει καὶ τοῦτο ἀκόμη τὸ θλιβερὸ προνόμιον : ξέρει νὰ ὑποκρίνεται. Νὰ φαίνεται δηλαδὴ διαφορετικῶς ἀπὸ ἐκεῖνο πὺ πραγματικῶς εἶναι. Καὶ τὴν ὑποκρισία του τὴν ἀσκεῖ κατ' ἐξοχὴν σὲ μιὰ κορυφαία ἐκδήλωσή του, στὸν τομέα τῆς ἠθικῆς ζωῆς. Ἐκεῖ πὺ τὸ ζῶον πηγαίνει ἀπροσχημάτιστα καὶ ἰκανοποιεῖ δίχως καμμίαν ὑποκρισία τὰ ἐνστικτὰ του, ὁ ἄνθρωπος μασκαρεύεται καὶ κρύβει τὰς πραγματικὰς προθέσεις του πίσω ἀπὸ ὑψηλὰς ἐξιδανικεύσεις, δηλαδὴ πίσω ἀπὸ γενικὰς καὶ ἀφηρημένους ἀρχὰς : σοῦ ἐπιτίθεμαι γιὰ νὰ σὲ κατασπαράξω καὶ φωνάζω ὅτι αὐτὸ τὸ κάνω ἔχει γιὰτὶ σὲ μισῶ ἢ γιὰτὶ μὲ συμφέρει ἢ ἐξόντωσή σου ἢ γιὰτὶ ἔχω τοῦτο τὸ ἢ β ἐντελῶς προσωπικὸ ἐλατήριον, ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ δυσάρεστο χρέος μου ἐπιβάλλει μιὰ ὑψηλὴ καὶ ἀφηρημένη ἠθικὴ ἐννοια : ἢ Δικαιοσύνη, ἢ Εὐσέβεια, ἢ Φιλοπατρία. — Ὅταν ἀναλύομε ψυχολογικὰ τοὺς κραυγαλέους « τιμητάς ». ἄς μὴ λησμονοῦμε καὶ αὐτὸν τὸν δίχως ἀξιώσεις ὀρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου... —

Ἡ μεγαλορημοσύνη συνήθως ἀδικεῖ τὸν ὁποιοδήποτε ἀγῶνα, ἀκόμη καὶ ὅταν ἐκεῖνος πὺ παλεύει ὑπερασπίζεται μιὰ δίκαιη ὑπόθεσι. Ὁ ἀπλὸς ὁ λόγος, ὁ μετριοπαθὴς, κερδίζει καὶ πείθει ἀκροατὰς καὶ ἀναγνώστους. Ἡ τυμπανοκρουσία τοὺς ξαφνιάζει ἀλλὰ καὶ τοὺς κάνει πολὺ σκεπτικούς. Γιὰτὶ ὁ τόσοσ θόρυβος ; Καὶ πρὸ πάντων γιὰτὶ αὐτὰ τὰ φουσκωμένα λόγια πὺ θυμίζουν τοὺς ἀστειοὺς κεραινοὺς τῶν σκηρικῶν μηχανῶν ; Κἀκεῖ πὺ περνάει τὸ μέτρο μᾶς βάζει κατὰ κανότα σὲ ὑποψία. Βέβαια οἱ ὑψηλὰς ἰδέαι εἶναι

« ιδέες » και « ύψηλές ». "Όταν όμως κανείς τις επικαλείται με τόσην εύκολία και δίχως κανένα δέος απέναντι στο βάθος και στην έκταση της σημασίας τους, οί απλοί άνθρωποι με τὸ υγιέστατο ένστικτό τους κουμπώνονται. Κάτι θά συμβαίνει. Καί αὐτὸ τὸ κάτι συνήθως δέν εἶναι διόλου παστρικό.

Οί « τιμηταί » ἀγαποῦν τὴν μεγαλορημοσύνη, παθαίνονται γιὰ τὴν ύψηλὴν ἐγκύβητος: τὸ Δίκαιον, ὁ Νόμος, ἡ Συνείδησις! Πρόκειται γιὰ τὸ πολὺ γνωστὸ ταχυδακτυλουργικὸ κόλπο πού τὸ μεταχειρίστηκαν ἀνέκαθεν ὅλοι οί θαυματοποιοί. Στρέφουν τὴν προσοχὴ πρὸς κάτι ἄλλο, ἐδῶ πρὸς τὸ γενικὸ καὶ ἀφηρημένον, γιὰ νὰ κρύψουν τὴν ἐντελῶς συγκεκριμένην περίπτωσιν, καὶ ἔτσι νὰ φέρουν τὸ ἀποτέλεσμα πού θέλουν. Μὲ τέτοια τεχνάσματα ἡ δημοκρατία εἶναι εύκολη. Ἀλλὰ τὰ κέρδη της δέν εἶναι καθόλου βέβαια. "Όταν περάσει ἡ πρώτη ἐντύπωση, ἡ ἀπογοήτευση μᾶς φέρνει στὸ ἄλλο ἄκρο. Ἀπὸ ἀντίδραση πρὸς τοὺς μεγαλόστομους « τιμητάς » μὲ τὰ παραφουσκωμένα λόγια, συμπαθοῦμε τοὺς ἐπικρινόμενους. Τούτους δέν τοὺς ἔχομε ἀκόμη ἀκούσει, ἐνῶ οί πρώτοι μᾶς ἔγιναν ἤδη ἀνυπόφοροι...—

Ἵπάρχουν καὶ ἐρωτήσεις ὅπου δέν μπορεῖ κανείς ν' ἀπαντήσει οὔτε μὲ τὸ ναί οὔτε μὲ τὸ ὄχι, γιὰ τὴν καὶ τὰ δύο εἶναι ἐξ ἴσου ἀπαράδεκτα. Μὲ τὸ θέμα τοῦτο εἶχαν ἀσχοληθεῖ καὶ οί ἀρχαῖοι λογικοὶ καὶ χαρακτηρίζαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ἐρωτήσιν σοφίσματα. Θὰ τίς ἔλεγα καλύτερα ἐνέδρες. Νά λ. χ. ἓνα ἀρχαῖο παράδειγμα. Στὴν ἐρώτησιν: ἔχεις ἀκόμη κέρατα; τί μπορεῖς ν' ἀποκριθεῖς; Τὸ ναί βέβαια δέν πηγαίνει, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ ὄχι. Γιατί λέγοντας « δέν ἔχω πιά κέρατα » παραδέχεσαι ὅτι κάποτε τὰ εἶχες... Ἐτσι εἶναι καὶ μερικὲς ἐπικρίσεις. Ἀπάντησιν δέν χωρεῖ, γιὰ τὴν ὅποιαδήποτε ἀπάντησιν εἶναι γιὰ τὸ αἶσθημά μας ἀπαράδεκτη. Ἡ σιγὴ ἐπιβάλλεται σ' αὐτὴν τὴν περιπτώσιν ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν ἑαυτὸν μᾶς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ θέμα.

Ἡ ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς παιδείας ἀναφέρει μιὰ περίφημη δίκη πού οί παλαιότεροι θὰ τὴν θυμοῦνται. Τὴν δίκη τοῦ Ναυπλίου. Τότε ἓνας κορυφαῖος πνευματικὸς μᾶς ἀν-

θρωπος, ένας παιδαγωγός μεγάλου αναστήματος, δικαζότανε για άθεϊα, αναρχία και άλλα παρόμοια. 'Ανάμεσα στις κατηγορίες που του άπαγγέλθηκαν, ήταν και ότι έδίδαξε δήθεν στους μαθητές του πως «ό Θεός είναι άγγούρι». 'Επρεπε και γι' αυτήν ν' άπολογηθεί. Φυσικά θεώρησε άνάξιο του ν' άπαντήσει σ' αυτή την κατηγορία και δέν ειπε λέξη. 'Αλλά σάν τί μπορούσε νά ειπεί; 'Εδω και τó όχ: θά ήταν έντελώς άπαράδεκτο.

'Υπάρχουν λοιπόν επικρίσεις στις όποιες (άπαράλλαχτα έπως και στις έρωτήσεις—ένέδρες) ούτε ύπάρχει αλλά και ούτε επιτρέπεται νά δίνεται άπάντηση. 'Οποιος σέβεται τόν έαυτό του σωπαίνει. 'Ετσι π.χ. σώπασε και ό Χριστός, όταν ό Ηιλάτος μή έχοντας συναίσθηση τής σοβαρότητας τής ώρας, μόλις άκουσε τή λέξη άλήθεια, θυμήθηκε τόν φιλοσοφικό έρασιτεχνισμό του και πρότεινε στόν άνακρινόμενο μιá « διασκεδαστική » συζήτηση άπάνω στην έννοια και στόν όρισμό τής άλήθειας. Φυσικά οί « τιμηταί », όταν σωπαίνει ό επικρινόμενος, έξοργίζονται και τόν δείχνουν στους άναγνώστες τους: « Τόν βλέπετε; Σωπαίνει, άρα όμολογει ». Λησμονοῦν όμως ή καμώνονται ότι δέν ξέρουν τί σημαίνει σ' αυτές τις περιπτώσεις ή σιωπή. Γιατί ώρισμένως κάτι σημαίνει.

Σημαίνει τή φυσικήν ύπερηφάνεια κάθε ανθρώπου νά μή θέλει νά έξισωθεί πρός όσους δέν σέβονται τόν έαυτό τους, άρα και τούς άλλους.

Τ Ε Λ Ο Σ